

Людина у сучасному політичному світі: модерн та/чи постмодерн

Альона ЧЕПЕЛЕВИЧ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доц.

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Європейська та американська дійсність після Другої світової війни виявляє все більший потяг людства до раціоналістичного консервативного прагматизму, але філософія схиляється до альтернативного способу мислення. Прагнення до володіння світом речей філософи зустрічають із зневагою як прояви споживчого суспільства та американізму. Набуває популярності важка для сприйняття література через привабливість вихідного принципу філософії, наприклад Гуссерля чи Гайдеггера, прагнення поглянути світ людини не через оточення, а зсередини, з її духовного єства. При цьому європейська свідомість повоєнного часу не сприймала послідовно індивідуалістичного лібералізму – вона відчувала гостру потребу у нетоталітарному колективізмі, християнському чи національному.

Найістотнішими для європейської свідомості були такі питання:

– чи належать ідеї і цілі, які є безконечними і втілюються в інтелектуальних, моральних та правових нормах, до надособистої сукупної громадської свідомості; реалізуються в цілях нації і держави?

– чи мають переслідуватися цілі тільки окремими людьми, а держави та інших загальнонаціональних інституцій лише стежити за дотриманням норм?

Пріоритет національно-державницької ідеології означав би також прийняття за вихідний принцип потреби «суспільства» і «соціальних класів» у цілому, тобто абстрактних об'єктів, що протистоять реальним людям.

Гаєк рішуче стверджує, що будь-яка спроба визнати цілі людської діяльності також і цілями суспільства та держави неминує веде до тоталітаризму. Цілі можуть бути лише індивідуальними, і мета суспільства полягає в тому, щоб узаконити такі норми, які б дозволяли жити і конкурувати людям з різними цілями.

Але натомість він отримує велику критику, бо відбір норм неявним чином ґрунтується на загально-ідеологічних цільових пріоритетах і тим самим неявно набуває поняття загальнонаціональної мети, якій ці норми мають у майбутньому служити. Філософ мав аргументи проти такої критики: на відміну

від окремих норм чи правил, неможливо «відтворити всю систему норм, бо нам бракує знань про весь той досвід, що брав участь в її формуванні. Тому систему норм не можна звести до якоїсь свідомої конструкції, спрямованої на відомі цілі; вона має залишатися для нас успадкованою системою цінностей, яка керує цим суспільством». Отже робимо висновок, що систему норм ми не вибираємо, як не вибирають батьків і батьківщину, – як цілісність, вона дана традицією.

У свою чергу гуманізм ХХ століття виходив з того, що людина не є «річ серед речей» казав Жан-Поль Сартр. «Людина – то є передовсім проект, який здійснюється суб'єктивно... Насамперед екзистенціалізм віддає у володіння кожній людині і буття, і покладає на неї вину, відповідальність за існування». Кожна людина проектує себе плин буття, оцінюючи його, надаючи йому смисл відповідно до того, як вона мислить саму себе і якою міркою міряє свою власну сутність. І якщо вона не хоче осмислювати своє буття, то це не звільняє її від відповідальності.

Тим часом постмодерністи заперечують можливість говорити про цілісний «суб'єкт», протиставляючи йому невизначену множину різних і несумірних суб'єктів пізнання і чину. Але не існує проекту, який би дозволив оглянути всі ці суб'єкти з понадлюдської висоти. Існує єдиний механізм сполучення цього хаосу частинок у ціле – комунікація, в ході якої індивіди-суб'єкти дивляться не звідкись із недосяжних висот, а один одному у вічі і знаходять порозуміння, а не внутрішню єдність на основі проекту раціонального колективного Я поза межами особистості та часу. Постмодерн застерігає від раціоналізму, що міститься уже в гаслі Роджера Бекона «Знання – сила», яке стало гаслом використання знання для концентрації сили в руках влади, яка завжди прагне до тотального контролю. Єдність суб'єкта пізнання тільки приховує спроби зосередити інформаційну владу в руках тоталітарних структур.

В політичній філософії постмодерну сформульовано ставлення до принципу справедливості, яке можна вважати альтернативою неоліберальній філософії. Гаск стверджував, що соціальна справедливість – це блукаючий вогник, який спокусив людей відмовитися від багатьох цінностей, що в минулому стимулювали розвиток цивілізації. Постмодерніст Дерріда піднявся на захист соціальної справедливості через її нераціональність. Для нього поняття справедливості, як і поняття демократії, не піддається деконструкції, бо ідея справедливості є сама по собі умовою. Справедливість існує «поза правом, поза розрахунком та комерцією»; нагадує дар, щирий подарунок, який «додається» до комерції, обміну, тим самим підважує засади взаємовигідності. Справедливість не розрахована на майбутнє і належить не до світу «завтра», а до світу «тепер».

А сама людина за своєю природою є носієм високих цінностей, і нам слід зрозуміти, в чому ці високі цінності полягають. Нещастя людини полягає в тому, що у теперішній світ включене минуле з його жахами. В одному тісному суспільстві живуть минулі тисячоліття, і це сповнює його атмосферу тим страхом-депресією. І немає сподівання на те, що колись усі драми будуть

вичерпані, а людство повернеться до втраченого «золотого віку» або побудує «світле майбутнє» з принципів і норм, заданих подібно до норми «гідної поведінки» в суспільстві цивілізованих людей.

Ставлення до майбутнього – це ставлення до над-людського, над-індивідуального в теперішньому, «модерні». Якщо людина знаходить своє Я тільки в колективності, тільки відчужуючись у надособистісну сферу, доступ до якої можливий лише через повну довіру до цінностей і рішень спільноти, то тоді життя перетворюється на самопожертву і чекання «благої вісті». Постмодерн не створює альтернативного світу політики. Він претендує на позицію над усіма політичними світами, зверхньо й іронічно оцінює соціальні ідентифікації і оцінки. За цим криється насправді прагнення відмежувати світ соціальних дій, конформних і політично оформлених як елементи світового порядку, від світу моральнісних соціальних оцінок.

Тож, чи перевернула ця постмодерністська ідеологія світ? Звертаючись до політичної та економічної реальності, можемо сказати, що кардинального перевороту не сталося. Але якщо йдеться про духовний світ людства і механізми цивілізаційного розвитку, то постмодерн, можна думати, став важливим симптомом.